

Türk Dili ve Edebiyatı Derslerinde Dinleme Eğitimi

Bahadır GÜCÜYETER (*)

Özet: Bu makalede dinleme eğitiminin önemi ve liselerde dinleme eğitimi konusu üzerinde durulmuştur.

Dinleme eğitimi dil becerilerinde genel olarak ihmal edilen bir alan olmuştur. Özellikle liselerde, dinleme eğitimi ile ilgili neredeyse hiçbir faaliyet yapılmamaktadır. Bu hususa dikkat çekmek için dinleme eğitiminin önemi ile ilgili hususlar açıklanmış, 1957, 1976, 1991-1992 Türk Dili ve Edebiyatı ile 2005 Dil ve Anlatım dersi öğretim programlarında dinleme eğitimine verilen yer üzerinde durulmuş ve makalenin sonuç kısmında liselerde dinleme eğitiminin nasıl olması gerektiği hususu ile ilgili önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinleme eğitimi, öğretim programları, Türkçe öğretimi

Listennig Training on Turkish Language and Literature Lesson

Abstract: In this paper, the significance of listening training and the subject of listening training in high schools were discussed.

Listening training has been a field largely neglected in language skills. Especially in high schools, almost no activity is carried out in relation to listening training. To draw attention to this point, the significance of listening training was addressed; space allocated to listening training in 1957, 1976, 1991-1992 Turkish Language Literature and 2005 Language and Narrative course curricula was analyzed and recommendations on how listening training in high schools should be were included in the conclusion section of the paper.

Key Words: Listening Training, Course Curricula, Turkish Education

*) Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi-Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği ABD.
(e-posta: bahadir@atauni.edu.tr)

I. Giriş

Gelişen teknoloji ve onun getirdiği iletişim çeşitliliği sonucunda toplum yaşamı git-tikçe daha karmaşık hâle gelmiş ve bireyin bu yaşama uyum sağlayabilmesi için daha fazla bilgi ve beceriye sahip olması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu bilgi ve beceriler içerisinde en önemlisi ise “iletişim becerisi” olarak görülmektedir.

“İletişim, iletilmek istenen materyalin, ilgili herkes tarafından tamamen anlaşılabil-mesi amacıyla bilgi, kanaat ya da düşüncenin, yazı, konuşma ve görsel araçlarla veya bunların bir arada kullanımıyla iletilmesi, alınması veya değiştirilmesi” (Sillars, 2003: 21) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle iletişimin vericiyle alıcı arasında, bir kanal üzerinden yapılan etkileşim faaliyeti olduğu söylenebilir. İletişim faaliyeti her ne kadar alıcıyla verici arasında yapılsa da önemli olan iletişimin yapılacağı kanaldır. Kanalın işlevi ve yeterlilikleri alıcı ve verici tarafından tam olarak bilinmezse veya kanal doğru bir şekilde kullanılmazsa etkili bir iletişimin ortaya çıkamayacağı açıktır.

İnsanoğlunun kullandığı en etkili iletişim kanalı, dildir. Alıcı ve vericilerin bu kana-lı etkili bir şekilde kullanabilmesi için öncelikli olarak anlama ve anlatım becerilerini geliştirmeleri gerekir. “Teknoloji ne kadar değişse de iş dünyasındaki başarı, karmaşık meseleleri **anlama** ve karmaşık fikirleri açıkça **anlatabilme** kabiliyetine giderek artan bir şekilde bağlı olacaktır.” (Sillars, 2003: 18)

İnsan, işitme ve konuşmasını sağlayacak araçlarla donatılmış olarak doğar. İnsanın duyması veya konuşması için toplum içerisinde yaşıyor olması yeterlidir. Ancak kanal olarak kullanılan dilin etkili bir iletişim aracı hâline gelmesi için dilin iki temel amacı kabul edilen anlama ve anlatım becerilerinin geliştirilmesi gerekir.

Anlama ve anlatım becerilerinin geliştirilmesi, ana dilin doğru bir şekilde öğrenil-mesiyle mümkündür. “İnsanların ana dilleriyle ilgili eğitimleri ilkökula gelmeden çok önce başlamaktadır. Fakat bu, düzenli ve plânlı bir eğitim değildir, başarısı da tesadüflere bağlıdır. Hâlbuki ana dili eğitimi tesadüflere bırakılmayacak ölçüde önemli ve hayat boyu kullanımda kalacak olması açısından da sürekli bir beceri edinmedir.” (Cemiloğlu, 2001: 21) İşte bu sebeple anlama ve anlatım becerilerinin geliştirilmesi için bütün dünyada öğretim programlarına ana dil dersleri konulmuş, bu becerilerin geliştirilmesi için çeşitli yöntem ve teknikler oluşturulmaya çalışılmıştır. Ülkemizde de öğrencilerin anlama ve anlatım becerilerinin geliştirilebilmesi için, ilköğretimde Türkçe, orta öğretimde ise Türk dili ve edebiyatı (yeni programda Türk edebiyatı, dil ve anlatım) derslerine öğretim prog-ramlarında yer verilmiştir.

Okullarımızda okutulan Türkçe, Türk dili ve edebiyatı dersleriyle “çocuğa, anlam ve duyguya göre vurgulayarak düzgün ve doğru bir okuma; iyi dinleme; okuduğunu, din-lediğini doğru ve tam anlama; doğru konuşup doğru yazma; yeterli bir söz dağarcığı kazanma; dil kurallarını öğrenip uygulamaya çalışma; okuduğu yazı ve yapıtlardan zevk alma ve değerini anlama beceri ve yeteneğini kazandırma amaçlanır.” (Göğüş, 1983: 42) Amaçlara bakıldığında Türkçe, Türk dili ve edebiyatı derslerinin anlama ve anlatım ana başlıkları altında okuma, dinleme, konuşma ve yazma gibi dört alanda yoğunlaştığı gö-rülmektedir. “Ana dili etkinlikleri belli bir ilişki ağı içinde bir bütün oluşturur; konuşma dinlemeyi, okuma ve dinleme anlamayı, anlama söze ve yazıya dönüştürmeyi gerektirir.”

(Özdemir, 1983: 27) Bu sebeplerden dolayı Türkçe, Türk dili ve edebiyatı derslerinin özünü oluşturan bu dört etkinlik birbirini tamamlayıcı nitelikte olmalıdır. “Ana dili öğretimi için gerekliliği vurgulanan bu bilgilerin bir öncelik sonralık sırası izlemediği ortadadır. Hepsinin iç içe geçmesiyle oluşan ana dilin kavranması ancak çocuğun anlaksal gelişimine koşut olarak yalından karmaşığa doğru geliştirilebilir.” (Adalı, 1983: 35) Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, bu alanların hiçbirinin bir diğerine üstünlüğü yoktur. Okumanın dinlemeden, yazmanın konuşmadan önemli olduğu söylenemez. Eğer bu tarz bir üstün görme eğilimi meydana gelirse iletişim aracı olan dilin, yani iletişim kanalının, bazı işlevleri kullanılmaz hâle gelir ki bu da sosyal yaşamda iletişim çatışmalarına yol açar.

II. Dinleme Eğitimi ve Önemi

Bir kişinin, bir gün boyunca yaptığı faaliyetler takip edilirse uykuyla geçirilen zamandan sonra en çok konuşma ve dinlemeye zaman ayrıldığı görülecektir. Özellikle gelişen teknoloji ile birlikte çeşitlilik kazanan ve yaygınlaşan kitle iletişim araçları dinleme ve izleme becerilerinin önemini daha da artırmış ve bu becerilerin geliştirilmesi bir zorunluluk hâlini almıştır. “Sosyal hayatta konuşma, okuma ve yazma ne kadar önemli ise dinleme de o kadar önemli ve gerekli bir beceridir. Aslında insan ilişkilerinin çoğu anlatma ve dinlemeye dayanır. Dinleme, bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamanın başlıca yollarından biridir. İnsan evde, okulda, sokakta, çarşıda, pazarda... dinleme faaliyeti ile iç içedir. Diğer taraftan, kültürel hayatımızın öyle yönleri vardır ki tek taraflı olarak dinleme ile ilgilidir. Radyo ve televizyon programlarının, tiyatroların, konferansların, konserlerin dinlenmesi ve seyredilmesi çağımız insanının vazgeçemeyeceği ihtiyaçları arasındadır.” (Özbay, 2001: 9)

Daha önce de belirttiği gibi insanoğlu, doğduğu anda okuma, yazma, konuşma ve işitmesini sağlayacak donanıma sahiptir. Ancak bunlardan sadece işitme becerisi doğum anından itibaren kullanılmaya başlanır. “Yeni doğan bebeğin işitme duyu organı oldukça gelişmiştir. İnsan sesindeki perde ve şiddet değişikliklerinin farkına varabilen bebek, tanıdık ve yabancı olan sesi ayırt edebilir.” (Senemoğlu, 2005: 24) Bundan dolayı ona ayrıca bir dinleme eğitimi verilmesi gerektiği düşünülmez. Buna karşılık, bebeğin doğduğu anda konuşamaması, okuyamaması ve yazamaması sebebiyle verilen eğitimde ağırlık bu alanlara yöneltilir. Oysa birey, doğduğu andan itibaren dinleme ve izleme yoluyla bilgi edinmeye başlar. Kullandığımız beş duyu organından gözlerimiz ve kulaklarımız sadece çevreyle iletişim kurmak ve bilgi edinmemizi sağlamak için vardır. Ancak bakmak görmek olmadığı gibi işitmek de dinlemek değildir. Aslında kulağımızla algıladıklarımızı, beynimizle anlamlandırırız.

“Öğrendiklerimizin %83’ünü görme, % 11’ini işitme, %3,5’ini koklama, %1,5’ini dokunma, %1’ini tatma yoluyla elde ettiğimiz belirtilmektedir. Günlük yaşantımızda görme yoluyla edindiklerimizi bir kenara bırakırsak, öğrenim sürecimizde öğrendiklerimizin önemli bir kısmı dinleme yoluyla kazanılmıştır. Okullarımızda öğretmenlerin pek çoğu düz anlatım(takrir) yöntemini kullanmaktadır. Bu durumda öğrencilerin dinlemeye ayırdıkları zaman daha da artmakta, öğrendiklerinin neredeyse %83’ünü dinleme yoluyla elde etmektedirler.” (Özbay, 2005: 92-93)

Dinleme becerisinin günlük yaşantıda bu kadar yer tutmasının yanı sıra dinleme konusunda tam bir beceriye sahip olmanın kazançlarını Arthur K. Robertson şu şekilde ifade etmektedir: “En geniş ilgiye sahip olanlar, en iyi dinleyenler, en ilginç ve en başarılı insanlardır. İyi dinlemeyenlerin sınırlı ilgi alanları vardır ve meslekî gelişimlerini ve kişisel memnuniyetlerini kısıtlanırlar. Konuştuğunuz kişilerin ilgisini çeken konularla ilgili olmanın, en az üç faydası vardır: Birinci kazanç, konuşmacının kendine olan saygısını artırmanızı ve kazanan kişinin kendiniz olmanızdır. Kendine saygı, kişisel verimlilikte en başta gelen özelliktir. Dikkatli dinlemenin ikinci kazancı, dolaylı olarak yeni sözcükler öğrenmenizdir. Çalışmalar gösteriyor ki işleri ne olursa olsun, en başarılı insanlar en geniş sözcük dağarcığına sahip olanlardır. Üçüncüsü, etkili dinleyenler doğrudan eğitilirler. Herkesin uzman olduğu bazı alanları ve kendi yetenekleri vardır. Etkili dinleyici, karşısındakinin sadece tarzını değil, onun mesajındaki içeriği de kavrar ve bunlardan faydalanmasını bilir.” (Robertson, 1999: 29-30)

Dinleme, dil becerileri içerisinde bu kadar önemli bir yer tutmasına karşın hem günlük hayatta hem de eğitim-öğretim süreçlerinde ihmal edilmektedir. “Son zamanlara kadar dinlediğini anlama hem teorik hem de pratik anlamda çok az dikkat çekmiştir. Diğer üç dil yeteneği (okuma, yazma ve konuşma) doğrudan dikkat çekerken, öğretmenler, öğrencilerin dinleme becerilerini yardım almaksızın kendilerinin geliştirmesini beklemektedirler.” (Osada, 2004: 54) Oysa daha önce de belirtildiği gibi dinleme, insan hayatında diğer dil etkinliklerinin hepsinden daha fazla yer tutmaktadır. “Dinleme, anlamamanın en önemli unsurlarından biri olarak hayatımız boyunca kullandığımız bir beceridir. Bu yeteneğin geliştirilmesi çok önemlidir. Bunun ölçülmesi ve sınıfta öğrencinin gelişmesinin kontrolü çok zordur. Bu bakımdan öğrencinin artık öğretmeni anlamaya başladığı bir seviyeden itibaren sistemli bir dinleme eğitimi vermek gerekmektedir.” (Yalçın, 2002: 45)

Eğitim programları incelendiğinde ilköğretim seviyesinde Türkçe ve lise seviyesinde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri ile dinleme eğitimi belli ölçülerde verilmektedir. Bu çalışmada geçmişten bugüne liselerde verilen dinleme eğitimi üzerinde durulacaktır. Araştırmanın temelini liselerimizde daha önce uygulanan 1957, 1976, 1991 ve şu anda uygulanmakta olan 2005 tarihli Türk dili ve edebiyatı ders programları oluşturacaktır.

III. Ders Öğretim Programları ve Programlarda Dinleme Eğitime Verilen Yer **A. 1957 Türk Dili ve Edebiyatı Ders Öğretim Programı**

1957 programı (MEB, 1957) temel olarak Okuma, Kompozisyon ve Dilbilgisi bölümlerinden oluşmaktadır. Her bölüm hakkında önce genel açıklamalar verilmiş, daha sonra ders konuları başlığı altında yapılacak çalışmalar belirtilmiştir. Birinci sınıflar için ders konuları ortak olarak belirlenirken ikinci ve üçüncü sınıflarda konular fen ve edebiyat kollarına göre farklı olarak hazırlanmıştır. Bu programda dinleme konuları Kompozisyon başlığı altında toplanmıştır. 1957 programındaki en dikkat çekici nokta ise okumaya ayrı bir bölüm ayrılarak yapılacak bütün etkinliklerin ayrıntılarıyla belirtilmesi ve yazma çalışmalarının birinci derecede önemli olduğunun vurgulanmasıdır.

“Yazılı kompozisyon çalışmaları birinci derecede ehemmiyetli olmakla beraber, gerek hayatımızdaki rolü, gerek kelime ve cümle zenginliğine yardımı bakımından sözlü çalış-

maların da ihmal edilmemesi gerekir. Sözlü kompozisyon çalışmalarında öğrenci başkalarıyla yersiz heyecanlara kapılmadan, tabii ve rahat konuşmayı, **başkalarını dikkatle ve sabırla dinlemeyi öğrenecektir**. Onu, bir meselenin değişik cephelerini görmeye, değerli ve değersiz görüşleri ayırt etmeye, çabuk düşünmeye, düşüncelerinin olgun delillerini bulmaya, âdilâne hüküm vermeye, peşin hükümlerden sakınarak mantıklı bir muhakeme ile karara varmaya alıştırdırken, konuşmalardan fazlasıyla faydalanabiliriz.”

Programda dinlemeyle ilgili bir diğer ifade “Kompozisyon” bölümünde “Yazılı” başlığı altında “Plan ve Özet Çıkarma Not Alma” kısmının “c. Not alma” maddesinde bulunmaktadır:

“c. Not alma: Dinlerken, müşahede sırasında, okurken, derse çalışırken gerekli notları alma. Not almanın, her şeyi aynen kâğıda geçirme demek olmadığı, rastgele alınan notların değersiz kalacağı öğrencilere anlatılmalıdır. Ayrıca fiş çıkarma, küpür biriktirme alınan notları değerlendirip ilgili yazılarla zenginleştirme, tasnif etme ve daima kullanılabilir durumda bulundurma alışkanlıklarının kazandırılması lâzımdır.”

Bu açıklamalarla vurgulanan **dinlerken not alma**, aktif dinleme sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Aslında insan beyni normal konuşma hızından dört kat daha fazla bilgiyi algılama ve işleme kapasitesine sahiptir. Bu durum belli koşullarda dinleyiciye avantaj sağlarken dikkatin dağılması açısından da dezavantaj oluşturmaktadır. Dinleme sırasında alınacak notlar bu noktada fayda sağlayacak ve dikkatin dağılmasına engel olacaktır. Not almanın sağlayacağı bir başka fayda ise özellikle uzun konuşmalar sırasında konu bütünlüğünü sağlamak açısından olacaktır. Bu beceriyi kazanan öğrenciler herhangi bir derste öğretmenin dikte etmesine veya uyarmasına gerek kalmadan daha sonra kullanacakları bilgileri yazıya geçirebileceklerdir. Ancak buradaki en önemli nokta bu davranışı kazandırmak için kullanılacak etkinlik örneklerine programda yer verilmesidir.

Programda dinleme konusu son olarak “Sözlü” kompozisyon bölümünde “Münakaşa” başlığı altında geçmektedir:

“5. Münakaşa

b. Söylenenleri, konuşanın sözlerini kesmeden, dikkat ve sabırla dinlemeleri, kararlarını düşündükten sonra vermeleri;”

Burada ifade edilenler aslında genel olarak iyi dinleyicilerin özellikleridir. Ancak burada sadece münakaşa başlığı altına sıkıştırılmıştır. Sanki bu şekilde dinleme sadece münakaşa yapıldığı anda uygulanmalıdır şeklinde algılanmaktadır.

1957 programında dinleme eğitimine verilen yer bunlarla sınırlıdır. Programda derslerde yapılabilecek etkinliklerin verilmemesi sebebiyle verilecek dinleme eğitiminin sınırlarını kestirmek oldukça zordur. Bu hâliyle öğrencinin dinleme yeteneğini kendi kendine geliştirmesinin beklendiği izlenimi oluşmaktadır.

B. 1976 Türk Dili ve Edebiyatı Ders Öğretim Programı

1976 programı (MEB, 1976) bir yıl uygulandıktan sonra uygulamadan kaldırılan ve üzerinde en çok tartışılan Türk dili ve edebiyatı ders öğretim programıdır.

Bu programla Türk dili ve edebiyatı dersleri “Türk Edebiyatı”, “Türk Dili” ve “Türkçe Kompozisyon” şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Programın giriş kısmında önce “Genel Amaçlar” verilmiş daha sonra her bölümü ilgilendiren amaçlar sıralanmıştır. Giriş kısmının ardından “Türk Edebiyatı” başlığı altında dersin bu bölümünün amaçları biraz daha ayrıntılı olarak verildikten sonra konulara geçilmiştir. Her sınıfta işlenecek konular ayrı ayrı belirtilmiştir. “Türk Dili” ve “Türkçe Kompozisyon” bölümlerinde de aynı şekilde düzenleme yapılmıştır.

Bu programda dinleme eğitimine hiç yer verilmemiştir. Satı Erişen bu durumu şu satırlarla eleştirmiştir:

“Dikkatimizi çeken başka bir nokta da yeni programda bütün anlama çalışmalarının yazılı metinlere dayandırılmasıdır. Oysa ki çağımız telefon, radyo vb. ses saklayan ya da taşıyan aygıtların gelişmesiyle, demokratik düzenin yerleşmesiyle bir “sözlü anlatım” çağıdır; artık “sözle belirtilmiş duygu ve düşüncelerin de anlaşılması söz konusudur. Bu çağın bir sinema , televizyon çağı olduğu da unutulmamalıdır. Yeni programın XIX. yüzyıl ortalarında hazırlanmış gibi, bu noktaları hiç dikkate almamasına karşın, eski program, ‘Sözlü bir rapor’ un, ‘dinlenen’ bir konuşmanın, izlenen bir ‘filmin’, bir ‘gazete haber ya da ilanının’ anlaşılması, planının çıkarılması gibi ileri sayılabilecek çalışmaları da içermekteydi.” (Erişen, 1977: 161)

1957 programında gerçekten de hiç değilse dinleme izleme becerilerinin geliştirilmesi için çeşitli önerilerde bulunulurken bu programda bu türden hiçbir bölüm veya başlığa yer verilmemesi oldukça dikkat çekicidir.

C. 1991 - 1992 Türk Dili ve Edebiyatı Ders Öğretim Programı

1976 yılındaki kesinti sayılmazsa yaklaşık kırk yıl uygulamada kalan 1957 programından sonra uygulamaya konulan 1991-1992 ders öğretim programı (MEB, 1992) biraz daha kapsamlı olarak hazırlanmıştır.

Programda önce “Genel Amaçlar” verilmiş, daha sonra program uygulanırken dikkat edilmesi gereken hususlar “Açıklamalar” başlığı altında sıralanmıştır. Bu program da kendinden önceki iki program gibi edebiyat, dil bilgisi ve kompozisyon bölümlerine ayrılmıştır.

Günümüze kadar uygulanan programlar içinde dinleme eğitimine en fazla yer 1991-1992 programında verilmiştir.

1957 programında okuma ve yazmanın birinci derecede önemli olduğu vurgulanıp, 1976 programında ise dinleme becerisi ile ilgili herhangi bir ifade yer almazken bu programla birlikte dört dil etkinliğinin birbirine paralel olarak yürütüleceği hissettirilmektedir.

Programın “Genel Amaçlar”ının 3. ve “Açıklamalar” bölümününün 34. maddeleri doğrudan dinleme becerisinin geliştirilmesine işaret etmektedir.

“**Genel Amaçlar; 3-** Öğrencilere **dinlediklerini**, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını,

söz veya yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etmek kabiliyetlerini geliştirmek;”

“**Açıklamalar; 34-** Okuma yoluyla öğrencilerdeki **dinleme**, anlama, anlatma, yeni düşünceler üretme gücünün gelişmesi sağlanır.”

Bu programı kendinden öncekilerden ayıran en önemli husus ise müstakil bir başlık olarak ve sistemli bir dinleme eğitimine yer verilmesidir. Bu programda dinleme eğitimi- ne verilen yer şu şekildedir:

KOMPOZİSYON - 1

I. BÖLÜM

PSİKOLOJİK GÜÇLENDİRME

KONULAR:

- 4- Birikim nedir? Birikim kazanma yolları:
 - a) **Dinleme**

II. BÖLÜM

DİNLEME VE KONUŞMA

KONULAR:

- 1- Duyma, dinleme arasındaki fark
- 2- Birikim kazanmada dinlemenin yeri
- 3- Dinleme çeşitleri:
 - a) İstekli, isteksiz dinleme
 - b) Amaçlı, amaçsız dinleme
 - c) Disiplinli, disiplinsiz dinleme
- 4- Dinlerken not alma
- 5- Ana fikri kavramaya çalışma
- 6- Dinleyenin dikkatini devamlı canlı tutması
- 7- Soru sorma

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

KOMPOZİSYON - 2

I. BÖLÜM

PSİKOLOJİK GÜÇLENDİRME

KONULAR:

- 1- Birikim Kazanmak Üzere Dinleme:
 - a) Konu ve konuşmacı üzerinde dikkati yoğunlaştırma
 - b) Önyargılardan uzaklaşma

- c) Kavrayarak dinleme
- ç) Dinlenen süresinde ana fikir ve yardımcı fikirler bulma
- d) Dinlerken not alma

2- Konuşmacıya Soru Sorma:

- a) Karmaşık olanı sorma
- b) Örneklendirilmesini isteme
- c) Yoğun veya açık olmayan ifadeleri sorma

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

KOMPOZİSYON 3

II. BÖLÜM

DİNLEME

KONULAR:

- 1- Dinlenileni Değerlendirme
- 2- Dinleneni Eleştirme
- 3- Dinlenilenlerden Seçmeler Yapma
- 4- Dinleme Sırasında Seçilenleri Söz ve Yazıda Kullanma”

Dikkat edilirse programda dinleme eğitimine ayrı bir bölüm ayrılmış ve dinlemeyle ilgili hemen bütün hususlar göz önünde bulundurulmuştur. Ancak 1957 ve 1976 programlarında olduğu gibi bu programda da bu çalışmaların nasıl yapılabileceği konusunda herhangi bir etkinlik örneği vb. verilmemiş ve bunun bir sonucu olarak da bu programda yer alan dinleme eğitimi konuları ya çok az işlenmiş ya da hiç dikkate alınmamıştır.

D. 2005 “Türk Edebiyatı” ve “Dil ve Anlatım” Ders Öğretim Programları

Talim Terbiye Kurulu (TTK) Başkanlığının 07.06.2005 tarih ve 184 sayılı kararıyla liselerdeki eğitim-öğretim süresi tüm liseler için dört yıla çıkarılmış ve bazı liselerdeki hazırlık sınıfları kaldırılmış ve bunlar normal eğitim sürelerine eklenmiştir.

Bu düzenlemeyle birlikte liselerdeki Türk dili ve edebiyatı derslerinde de düzenlemeye gidilmiştir. TTK Başkanlığının 14.07.2005 tarih ve 197 sayılı kararıyla önceden tek bir ders adı altında yapılan Türk dili ve edebiyatı dersleri Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım dersleri adı altında iki farklı derse ayrılmıştır. Bu uygulamayla edebiyat dersi kompozisyon ve dilbilgisi derslerinden ayrılarak müstakil hâle getirilmiştir. Bunun gerekçesi de “Dil ve edebiyat öğretiminde, XX. yüzyılda iletişim, dil bilim, anlam bilim ve yorum bilim alanlarında ulaşılan düşünce ve gerçekleştirilen çalışmalardan yararlanılarak; Türkçenin kullanımı esnasında kazandığı ve kazanabileceği her türlü değer ve özelliği öğrencilere beceri düzeyinde kazandırmak amacıyla, “Edebiyat Programı” yanında bir de “Dil ve Anlatım Programı”na ihtiyaç duyulmuştur.” (MEB, 2005: 1) şeklinde ifade edilmiştir.

“Hazırlanan programda soyut bilgiler verme, anlatımla ilgili tavsiyelerde bulunma ye-

rine; metinlerden hareketle öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanlarında becerilerini geliştirerek Türkçenin özelliklerini kavramaları; bu alandaki kişisel uygulamalarıyla dili her düzeyde doğru ve güzel kullanabilme zevki ve alışkanlığı kazanmaları hedeflenmiştir.” (MEB, 2005: 3) “Programın Hareket Noktası ve Amacı” başlığı altında verilen bu açıklamalardan sonra Genel Amaçlar kısmında dinleme eğitimi ile ilgili şu dört madde yer almaktadır:

Madde-3 İletişim aracı olarak dilin işlevlerini kavratmak.

Madde-12 Dinlediklerini ve okuduklarını doğru inceleme ve anlama becerisi kazandırmak.

Madde-20 Dinleme, konuşma, okuma, yazma, faaliyetlerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermelerini sağlamak.

Madde-21 Dinlediklerini, okuduklarını, anladıklarını düşündüklerini söz ve yazıyla planlı, etkili, akıcı, anlaşılır biçimde ifade edebilmelerini sağlamak.

9. sınıf dil ve anlatım programında dinleme öncelikli olarak öğrencilerdeki telaffuz hatalarının giderilmesine yönelik olarak programa konulmuştur. Üçüncü üniteye yer alan “Bir dilin ses terbiyesi ve konuşma biçiminin nasıl öğrenilebileceğini kavrar.” kazanımı için şu etkinlik tavsiye edilmiştir: “Öğrencilerden Türkçeyi güzel konuşan bir kişinin konuşmasını kaset ve CD’den defalarca dinlemeleri ve bu konuşmayı diğer insanların konuşmalarıyla karşılaştırmaları istenir. Öğretmen, telâffuzu kusurlu öğrencilere tiyatro sanatçılarının konuşmalarını içeren ses bantları bulmalarını önerir. Öğrencilerin bunları dinleyip dinlemediklerini kontrol eder.”(MEB, 2005: 30)

2005 yılında uygulamaya konulan dil ve anlatım dersi öğretim programında dinlemeye daha çok sınıfta okunan metinlerin dinlenmesi biçiminde yer verilmiştir. Öğrencilerin etkili dinleme becerilerini geliştirmeye yönelik yapılabilecekler konusuna değinilmemiştir. Program incelendiğinde kapsamlı hazırlandığı göze çarpmaktadır ancak dinleme eğitimi açısından durum böyle değildir.

IV. Sonuç ve Öneriler

Bütün derslerde başarıya giden yol etkili dinleme becerisini kazanmaktan geçmektedir. Bu sebeple dinleme eğitimine gereken önem verilmelidir.

Her ne kadar ihmal edilse de dinleme eğitimi en az diğer üç dil becerisi kadar önemlidir. Özellikle iletişim teknolojisinde meydana gelen değişimlerin bir sonucu olarak dinleme becerisi daha da önem kazanmıştır. Bu yüzden diğer üç dil becerisinin geliştirilmesi için harcanan zaman ve emek kadar dinleme eğitimine de yer verilmelidir.

Öncelikli olarak dinleme eğitiminin önemi konusunda öğrencilere rehberlik hizmeti verilmelidir. Burada özellikle Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretmenlerine büyük görev düşmektedir. Öğretmenlerin bu görevi yerine getirebilmeleri için öncelikli olarak öğretmenlik eğitimi süresince hem kendilerinin etkili dinleme becerilerini geliştirmeleri hem de öğrencilere etkili dinleme becerisinin nasıl kazandırılacağı konusunda özel öğretim bilgilerine sahip olmaları gerekir. Ancak maalesef dinleme eğitimi liselerde oldu-

ğu gibi üniversitelerin özellikle Türk dili ve edebiyatı öğretmeni yetiştiren bölümlerinde de ihmal edilmektedir. Bu sebeple hem liseler hem de öğretmen yetiştiren bölümlerde dinleme eğitimine katkı sağlayacak kapsamlı, etkinlikleri içeren öğretim programlarının hazırlanması gerekmektedir.

Dinleme eğitiminin daha etkili bir şekilde yürütülebilmesi için sınıflar teknolojik açıdan yeterli düzeye getirilmelidir. Bu konuda ayrıca öğretmenlerin teknoloji kullanımı konusunda bilgi ve becerilerinin artırılması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

Özellikle dil derslerinde yapılan ölçme değerlendirme faaliyetlerinde dinleme becerisi ihmal edilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da dinleme becerisinin hangi seviyede olduğu ve ne düzeyde geliştiği tam olarak tespit edilememektedir. Bu sorunun ortadan kalkması için ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinde mutlaka dinleme becerilerinin ölçme ve değerlendirilmesine yer verilmelidir.

Kaynakça

- Adalı, O. (1983). “Ana Dili Olarak Türkçenin Eğitimi Üzerine”, *Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı*, Sayı: 379.
- Cemiloğlu, M. (2001). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, İstanbul: Alfa Yay.
- Erişen, S. (1977). “Son Türk Dili ve Edebiyatı Programı Üzerine”, *Türk Dili*, Şubat Sayı:305.
- Göğüş, B. (1983). “Ana Dili Eğitim Programlarının Niteliği”, *Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı*, Ağustos, Sayı-379.
- MEB. (2005). *Dil ve Anlatım Dersi 9, 10,11, 12. Sınıflar Öğretim Programı*, Ankara.
- MEB. (1976). *Tebliğler Dergisi*, Sayı:1901.
- MEB. (1992). *Tebliğler Dergisi*, Sayı:2370.
- MEB. (1957). *Tebliğler Dergisi*, Sayı:976.
- Osada, N. (2004). “Listening Comprehension Research: A Brief Review of the Past Thirty Years”, *Dialogue*, Vol. 3.
- Özbay, M. (2001). “Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları”, *Türk Dili*, Ocak- Sayı:589.
- Özbay, M. (2005). *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*, Ankara: Akçağ Yay.
- Özdemir, E. (1983). “Ana Dili Öğretimi”, *Türk Dili Dergisi, Dil Öğretimi Özel Sayısı*, Ağustos, Sayı:379.
- Robertson, A. K. (1999). *Etkili Dinleme*, İstanbul: Hayat Yay.
- Senemoğlu, N. (2005) *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sillars, S. (2003). *İletişim*, Ankara: M.E.B. Yay.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Akçağ Yay.